

DAGMAR CAHOVÁ, MIROSLAV GREGOR

K NĚKTERÝM OTÁZKÁM HODNOTOVÉ ORIENTACE SEDMNÁCTILETÉ MLÁDEŽE

Málokterá sociální vrstva budí dnes tolik pozornosti jako právě mládež. To se týká — přirozeně z jiných hledisek a v jiných souvislostech — mládeže v socialistických i kapitalistických zemích. Různé formy života mladých lidí, jejich chování a jednání, se stávají středem pozornosti širší veřejnosti i předmětem výzkumů pedagogů, psychologů i sociologů.¹

Ústředním problémem soudobých výzkumů mládeže se přitom ve stále větší míře stávají otázky životních hodnot mladých lidí, jejich životních cílů a aspirací. K tomuto zaměření soudobé sociologie mládeže podněcuje jak společenská praxe, tak i rozvoj vědecké teorie společnosti. Konkrétně k tomuto zaměření vede dialektika vztahů mezi hodnotovým světem společnosti dospělých a hodnotovým světem současné generace mládeže.² Zkušenosti společenské praxe i výsledky vědeckých výzkumů nasvědčují tomu, že si mládež, jako svérázná věková sociální skupina,³ vytváří svoji osobitou subkulturou;⁴ to jest svůj — od dospělých odlišný — svět hodnot, norem a vzorů chování a jednání.

Hodnotový svět mladých lidí byl i ústředním problémem výzkumu, který byl uskutečněn ve školním roce 1969—1970 v Jihomoravském kraji.⁵ Soustřeďoval se na zkoumání života především patnáctileté a sedmnáctileté mládeže, zjišťoval hodnotové orientace mladých lidí různých sociálních vrstev, vlivy rodiny a školy na mládež, její vztah k práci a její volný čas.

Pokud jde o hodnoty, vycházel výzkum teoreticky z Marxova pojetí hodnot jako produktu univerzálního přisvojování světa člověkem. Hodnoty

¹ O rostoucí pozornosti pracovníků různých vědních oborů k problematice mládeže svědčí mj., že na VII. kongresu Mezinárodní sociologické asociace, který se konal v roce 1970 ve Varně, pracovala zvláštní sekce, věnovaná otázkám sociologie mládeže. Současně například také kongres Světové organizace zdravotní výchovy, který se konal v téže době v Moskvě, stanovil jako ústřední téma příštího kongresu právě otázky péče o zdraví mládeže.

² V socialistických zemích byla tomuto problému věnována zvýšená pozornost. Z marxistického hlediska je nejšíře tato problematika probírána ve sborníku *Młodzież epoki przemian*, Warszawa 1965.

³ Dagmar Cahová, *K vymezení místa mládeže v sociální struktuře společnosti*, Přehled, roč. 1966, č. 1, Praha.

⁴ Dyoniziak Ryszard, *Młodzieżowa „podkultura“*, Warszawa 1965.

⁵ Dagmar Cahová, Miroslav Gregor, Jan Macků, *Předběžná zpráva o sociologickém výzkumu života a práce mládeže v Jihomoravském kraji*, v tomtéž čísle sborníku.

určitých předmětů nebo jevů jsou v tomto smyslu podmíněny jak jejich objektivními kvalitami, tak kvalitami hodnotících subjektů, to jest jedinců, sociálních skupin, zejména tříd, a příslušné společnosti jako celku. Hodnoty jsou tak pojímány jako určité společenské vztahy.

Každé sociální skupině a dané společnosti je vlastní určitá hierarchie hodnot, která je základem celého hodnotového systému. Hodnotový systém lze tedy pojímat jako hierarchicky uspořádaný strukturovaný soubor vztahů určité sociální skupiny k materiálním a duchovním statkům, zásadám, normám a ideálům. Hodnoty i celý hodnotový systém jsou přitom vždy konkrétně historicky podmíněny. Společnost či sociální skupina si vytvářejí svůj systém hodnot v procesu historického dění, přičemž vždy nové generace tyto systémy více či méně důsledně přejímají, přetvářejí, případně v souladu se změnami sociálních podmínek vytvářejí systémy nové.

Otázky hodnotového světa se tak stávají jedním z ústředních problémů socializace mladých lidí.⁶

Dosavadní výzkumy hodnotových orientací mládeže nasvědčují tomu, že na jedné straně existují určité rozdíly mezi hodnotovým světem mladých a převládajícím systémem hodnot dospělých, na druhé straně však ani hodnotový svět mladých lidí není jednotný. Tak jako existují různé věkové a sociální vrstvy mládeže, tak také existují určité modifikace hodnotových systémů příslušníků těchto vrstev. Tento poznatek naznačila i pilotáž, uskutečněná v Brně v první polovině roku 1969.⁷

Pilotáž zahrnuje čtyři skupiny osob: mladé dělníky ve věku 17 až 25 let (Dm), dospělé dělníky (Dd) ve věku 40 až 45 let, dále pak studenty (S) ve věku rovněž 17 až 25 let a konečně skupinu vysokoškolských učitelů (U) ve věku přibližně stejném věku dospělých dělníků. Všem členům těchto náhodně vybraných skupin byla položena tato otázka:

„Níže je uvedeno několik životních hodnot. Zamyslete se nad tím, které z nich mají pro vás největší význam a označte číslly (1, 2, 3) pořadí tří, které z nich považujeme za nejdůležitější“. Dotazovaní měli volit z těchto devíti životních hodnot: přátelství, vzdělání, veřejně prospěšná činnost, zdraví, náboženská víra, peníze, úspěch v práci, spokojený rodinný život, dostatek volného času. Srovnání provedeno pomocí bodovacího systému tak, že hodnota zařazená na první místo získala 3 body, na druhé místo dva body a na třetí místo jeden bod. Výsledky u 25 příslušníků z každé z výše uvedených skupin jsou uvedeny v tabulce na str. 39.

Srovnání svědčí o tom, že na některé hodnoty má zřejmě rozhodující vliv věk a životní zkušenosti respondentů. To neplatí např. o oceňování významu veřejně prospěšné činnosti, jež byla hodnocena pouze příslušníky obou skupin dospělých, dělníky i učiteli. Naproti tomu je hodnota přátelství ceněna mnohem výše oběma skupinami mládeže, mladými dělníky i studenty. Na pořadí jiných hodnot v naší stupnici má zřejmě větší vliv sociální příslušnost, resp. charakter povolání. To platí zejména o hodnotě

⁶ Této problematice byla věnována odborná konference, která se konala v Liblicích v listopadu 1969. Zde byli také za účasti našich i zahraničních sociologů mládeže podrobně prodiskutovány otázky hodnotových orientací mladých lidí.

⁷ Předneseno v prosinci 1969 v přednáškovém cyklu brněnské odbočky Čs. sociologické společnosti na filosofické fakultě.

Životní hodnoty	S		Dm		Dd		U	
	body	pořadí	body	pořadí	body	pořadí	body	pořadí
přátelství	43	1	36	2	18	3	15	4
vzdělání	39	2	1	6	6	5-6	40	2
veř. prosp. činnost	0		0		6	5-6	7	5
zdraví	25	3-4	5	1	54	1	47	1
náboženská víra	0		0		2	8	0	
peníze	0		31	3	15	4	0	
úspěch v práci	18	5	12	5	4	7	5	6
spokojený rodinný živ.	25	3-4	25	4	45	2	36	3
dostatek volného času	0		0		0		0	

vzdělání, která je výše kladena jak studenty tak i učiteli. Přitom je pozoruhodné, že si vzdělání více cení dospělí dělníci, než dělnická mládež.

Pro výzkum hodnotových orientací mladých lidí v Jihomoravském kraji bylo možno na základě této pilotáže přistoupit k ověření hypotézy, podle níž je mládež v naší společnosti velmi silně společensky diferencována.

Pokud jde o mládež, je její sociální diferenciace dána především rodinným prostředím a povoláním, do něhož jsou mladí lidé začleňováni, nebo na jehož vykonávání se připravují, ať již ve škole nebo v učebním poměru. Protože na vytváření hodnotového světa mladých lidí má tradičně převážný vliv rodina, a protože na dotváření systému hodnot mladých lidí působí v současné době společnost především prostřednictvím školy, bylo cílem zmíněného výzkumu také zjištění jakým způsobem modifikují systémy hodnot mladých lidí rodina a typ školy.

Výzkum zkoumal žáky devátých tříd ZDŠ, tedy ve věku, v němž u mnoha mladých lidí vrcholí puberta, a kde se současně rozhoduje o příštím povolání. Druhou vrstvou mládeže, jež byla zkoumána, tvořili učni a studenti druhých ročníků škol druhého cyklu. Šlo tedy v podstatě o výzkum patnáctileté a sedmnáctileté mládeže. Přitom rozsáhlejší vzorek, který společlivě reprezentoval mládež kraje, tvořili právě sedmnáctiletí mladí lidé. U nich se totiž již výrazněji projevují zmíněné sociální rozdíly, vyplývající z jejich budoucího povolání, resp. přípravy na ně.

Výběr vzorků byl záměrný a skupinový. Byla vybrána přibližně každá sedmá třída, a to tak, aby byly rovnoměrně pokryty všechny okresy a všechny typy škol. Celkem byly získány informace od 2355 sedmnáctiletých mladých lidí. Výzkum potvrdil vhodnost výběru vzorků. Ukázal, že geografické vlivy mají na postoje a názory mladých lidí podstatně slabší vliv než jiní činitelé, např. rodiče a typ školy, kterou navštěvují.

Vedle zmíněných souborů patnáctileté a sedmnáctileté mládeže byl proveden současně výzkum u dvou souborů mladých lidí, kteří odešli ze ZDŠ, tedy v patnácti letech, přímo do zaměstnání.

Výzkum, jehož některé výsledky dále uvádíme, byl konán pomocí dotazníků. Výsledky dotazníkového šetření byly ovšem konfrontovány s poznatky získanými analýzou dokumentů státních orgánů, zvláště školských referátů Jihomoravského KNV a některých okresních národních výborů,

v případě výzkumu hodnot, zejména z rozborů dosavadních výzkumů.⁸ Za zmínku stojí, že se podařilo díky dobré spolupráci se školským odborem JmKNV a učiteli škol získat zpět všechny předložené dotazníky.

Dříve než přistoupíme k rozboru výsledků zmíněného výzkumu, pokud se týkají hodnotového světa mladých lidí, považujeme za potřebné uvést několik vysvětlujících poznámek ke způsobu, jímž jsme hodnotové orientace sedmnáctiletých mladých lidí zjišťovali. Z dosavadní literatury⁹ jsou známy obtíže při zjišťování hodnotového světa mladých lidí. V podstatě jsou používány dva základní typy postupů. Nejčastěji jsou mladí lidé žádáni, aby určili významnost určitých hodnot pro svůj život. Méně častý je takový postup, při němž se má respondent ztotožnit s některým z typů, které se významně liší právě hodnotovou orientací. V našem výzkumu jsme volili modifikaci postupu prvního typu, protože se domníváme, že teprve na základě zjištěných výsledků je možné stanovit určité typy hodnotových orientací.

Rozšířili jsme také podstatně hodnotovou škálu vůči těm škálám, které bývají¹⁰ obyčejně dotazovaným předkládány. Byli jsme přitom vedeni snahou postihnout hlouběji hodnotový svět mladých lidí.

Hodnotová orientace byla zkoumána devatenácti položkami. Každá obsahovala určitou životní hodnotu, u které se měl dotazovaný rozhodnout pro jeden ze šesti stupňů, který by určoval význam této hodnoty pro spokojený život respondenta. Žádný význam byl označen nulou, nejvyšší vý-

Pořadí	Životní hodnoty	Průměrný počet bodů
1.	Být tělesně a duševně zdravý	4,60
2.	Mít dobrý vztah k rodičům, rodině	4,44
3.	Mít dobře placené zaměstnání	4,03
4.	Mít kamarády, na které je spolehnutí	3,89
5.	Být ženat (vdaná)	3,87
6.	Mít děti	3,84
7.	Vykonávat zajímavou práci	3,76
8.	Mít dostatek volného času k zábavě	3,69
9.	Činit ostatní lidi šťastné	3,68
10.	Vynikat ve svém povolání	3,56
11.	Mít vyšší vzdělání	3,54
12.	Být hezký, mít pěkný zevnějšek	3,26
13.	Být fyzicky zdatný	3,18
14.	Vynikat ve sportu	2,94
15.	Mít vedoucí místo na svém pracovišti	2,53
16.	Vynikat v kulturní činnosti	2,50
17.	Mít auto	2,26
18.	Být veřejně činný	2,18
19.	Mít náboženskou víru	1,67

⁸ Kubičková, M. – Prudký, L., Přehled sociálních výzkumů mládeže, studijní materiál, vydaný Ministerstvem pro mládež a tělesnou výchovu ČSR, Praha 1970.

⁹ Srovnej například polemiky s generalizacemi hodnotového světa mladých, které jsou obsaženy v práci Helmuta Schelsky-ho, Die skeptische Generation; jak je přibližně práce Andreas Flitner-a, Soziologische Jugendforschung, Heidelberg 1963, a řada dalších autorů.

¹⁰ Např. Jacques Duquesne, Les 16–24 ans, Paris 1963.

znam pěti body. Uvedeme nejdříve přehled, v němž jsme uspořádali hodnoty podle průměrného počtu bodů za celý soubor sedmnáctileté mládeže: (viz tabulka na str. 40).

I tyto výsledky — i když ne tak výrazně, jako výsledky dřívějších výzkumů¹¹ — ukazují, že si dnešní mladí lidé vysoce cení určitých materiálních hodnot, ať již jde o hodnoty biologické (být tělesně a duševně zdravý), nebo ekonomické (mít dobře placené zaměstnání). Zmíněné hodnoty je možné podle jiného třídění označit rovněž za hodnoty spíše individuální. Současně však nelze říci, že by u mladých lidí neměly význam hodnoty sociální. Je to především vysoce oceňovaný vztah k rodičům, dále pak přátelství. Jestliže výzkum hodnotového světa mládeže v Jihomoravském kraji potvrdil výše zmíněný výsledek pilotáže, že totiž u mladých lidí je přátelství kladen větší význam, než u dospělých, pak v jistém směru je vztah k rodičům poznatkem novým. Je nadto podtržen i některými dalšími výsledky komplexního výzkumu mládeže v Jihomoravském kraji, který ukázal, že vliv rodiny na mladé lidi je stále rozhodující, nepoměrně větší, než vliv školy.¹²

Pozoruhodné výsledky dává přehled souvislostí mezi významy, které přikládají dotazovaní jednotlivým hodnotám. Těsnost souvislostí jsme měřili koeficienty pořadové korelace. V našem přehledu uvádíme pouze souvislosti, pro které je koeficient pořadové korelace (RS) větší než 0,330,¹³ ačkoli pro zkoumaný soubor je již $RS = 0,1$ významné na hladině $\alpha = 0,001$ %. Hodnocení vlivu pohlaví a typu školy bylo zkoumáno pomocí testu χ^2 a koeficientu kontingence, souvislost se složitostí práce a vzděláním rodičů, jakož i velikostí obce, ve které dotazovaný trvale bydlí, byla měřena koeficienty pořadové korelace podle Spermana (RS). Rozbor jednotlivých hodnot podle zmíněných způsobů zkoumání uvádíme nyní v tom pořadí, jak byly uvedeny v dotazníku.

Fyzickou zdatnost („být fyzicky zdatný“) oceňují podstatně výše hoši než dívky. Tato relace je významná na hladině $\alpha = 0,1$ %. Přitom ji hodnotí poněkud výše děti, jejichž otcové vykonávají manuální práci, zatímco děti vysoce kvalifikovaných pracovníků hodnotí fyzickou zdatnost méně než ostatní. Přirozené je, že relativně vysoké hodnocení zdatnosti těsně souvisí s oceněním zevnějšku ($RS = 0,336$) a s vynikáním ve sportu ($RS = 0,370$). Právě opačný vztah ve srovnání hodnotového světa chlapců a dívek se projevil v oceňování fyzické zdatnosti a pěkného zevnějšku („být hezký, mít pěkný zevnějšek“). Zatímco chlapci oceňovali výše fyzickou zdatnost, pro dívky znamená více pěkný zevnějšek ($\alpha = 0,1$ %). Také u této hodnoty klesá zdůrazňování vzhledu se zvyšováním složitosti práce otce ($\alpha = 2$ %). Zajímavé je, že ti mladí lidé, kteří přikládají velký význam zevnějšku, hodnotí rovněž vysoko vyšší příjmy ($RS = 0,356$), vlastnictví auta a jiné materiální hodnoty.

¹¹ Srovnej zejména výzkumy konané na Slovensku, jako je např. Lahita Štefan a kol., Aktuálne problémy mládežníckej organizácie, Bratislava 1968. Dále pak práce četných autorů ve sbornících O problémech výzkumu osobnosti vysokoškolského studenta, Olomouc 1965, 1966, 1967.

¹² Některé výsledky zmíněného výzkumu týkající se rodiny přinesl článek „Krise rodiny?“ ve 12. čísle časopisu Věda a život v roce 1970

¹³ Hladina 0,330 byla zvolena arbitrárně, aby byly odlišeny jen nejvýznamnější souvislosti od souvislostí méně pozoruhodných.

Skupina hodnot, které se týkaly biologické sféry (fyzická zdatnost, pěkný vzhled) byla doplněna otázkou o zdraví („*být tělesně a duševně zdrav*“). Zdraví získalo i v tomto výzkumu — obdobně jako ve zmíněné pilotáži a většině jiných výzkumů, konaných u nás i v cizině — první místo. Na vysoké hodnocení zdraví nemá patrný vliv žádný ze sledovaných demografických faktorů. Ocenění zdraví nevykazuje pozoruhodnější souvislost se žádnou jinou hodnotou. Zdraví je tedy chápáno jako univerzální základní hodnota, která je jen výjimečně zastíněna jinou hodnotou.

Z hodnot, které vyjadřují vztah mladých lidí k určitým sociálním skupinám, tedy ze sociálních hodnot, byla nejvýše hodnocena rodina („*mít dobrý vztah k rodičům, rodině*“). Celkově zaujala tato hodnota druhé místo hned za zdravím. I když se vysoké hodnocení rodiny objevovalo u dívek i u chlapců, přesto mají rodinné vztahy důležitější místo v životě děvčat ($\alpha = 0,1 \%$). Zatímco bylo možné souvislost mezi oceňováním rodiny a pohlavím v podstatě očekávat, je zjištění významné souvislosti mezi oceňováním rodinných vztahů a složitostí práce otce dosti neočekávané. Podle našeho zjištění je rodinný život hodnocen tím méně, čím je větší složitost práce otce. Podobně působí i velikost obce: s růstem počtu obyvatel klesá význam rodiny ($\alpha = 0,1 \%$).

S vysokým hodnocením rodinných vztahů souvisí i oceňování rodičovství. Jestliže se rodinné vztahy umístily na druhém místě, pak se rodičovství („*mít děti*“) umístilo celkově na šestém místě. Přitom se tato hodnota řadí u dívek hned za dobré rodinné vztahy na třetí místo, u hochů je až na devátém místě. Mezi oceňováním dětí a pohlavím je mimořádně významná souvislost ($\alpha = 0,001 \%$). Je zajímavé, že hodnocení rodičovství není závislé na složitosti práce otce. Přitom je pozoruhodné, že studenti, zvláště žáci SVVŠ, hodnotí rodičovství velmi vysoko, zatímco manželství považují za méně významné.

Rozdíly v pohlaví také značně ovlivňují odpovědi, které se týkají oceňování manželství („*být ženat, vdaná*“). Děvčata považují sňatek obecně za důležitější než hoši. Rozdíl je vysoce významný ($\alpha = 0,01 \%$). Složitost práce otce má — podobně jako při hodnocení vztahu k rodičům — negativní vliv i na hodnocení manželství: s růstem složitosti práce klesá poněkud ocenění manželství ($\alpha = 1 \%$).

Mezi hodnoty, které lze řadit mezi hodnoty sociální, patří také přátelství („*mít kamarády, na které je spolehnutí*“), které se v hierarchii hodnot objevuje na 4. místě. Přitom, jak bylo uvedeno výše v souvislosti se zmíněnou pilotáží, je přátelství obvykle více ceněno mládeží než dospělými.

Přátelství je jen nepatrně více oceňováno chlapci než dívkami, jeho cena není ovlivňována složitostí práce otce. Poněkud klesá s rostoucím vzděláním obou rodičů. Zajímavý je vztah mezi vysokým oceněním přátelství a kladným hodnocením zajímavé práce ($RS = 0,350$) a volného času ($RS = 0,331$).

Vliv rodinného prostředí a socioprofesionální přípravy mladých lidí se dost výrazně promítl ve dvou otázkách, které se týkaly povolání, resp. budoucí práce mladých lidí. Výsledky výzkumu v Jihomoravském kraji ukázaly, že s růstem složitosti práce otce a s růstem vzdělání obou rodičů roste i oceňování zajímavosti práce ($\alpha = 0,1 \%$). Pro studenty má zajímavost práce větší hodnotu než pro učně.

Právě opačným směrem se projevuje vliv rodinného prostředí a socio-profesionální přípravy v oceňování hodnoty „ *mít dobře placené zaměstnání*“. Význam dobrého platu klesá s rostoucí složitostí práce otce a s dosažením vyššího vzdělání obou rodičů ($\alpha = 0,1 \%$). Dobrý plat považují za důležitý především učni, nejvíce jej cení žáci zemědělských učilišť. Studenti SVVŠ a průmyslových škol přikládají vyšší platu značně menší význam než ostatní — jak jsme viděli, hodnotí výše zajímavost práce. Tento výsledek odpovídá v podstatě hodnocení „peněz“, jak se projevuje v relaci mezi mladými dělníky a vysokoškolskými studenty.

Pokud jde o rozdíly v pohlaví, neprojevují se při oceňování zajímavosti práce, která je zřejmě přitažlivá pro chlapce i děvčata stejně. Naproti tomu hoši v průměru oceňují vyšší příjem v povolání více než dívky ($\alpha = 0,1 \%$). Vysoké hodnocení peněz a v tomto případě konkrétně „dobře placeného zaměstnání“ souvisí zvláště těsně s hodnocením zevnějšíku (RS = 0,356), s vlastněním auta (RS = 0,383) a rovněž s hodnocením volného času (RS = 0,411).

V souvislosti s rozdílným hodnocením zajímavosti práce a dobře placeným místem se přímo nabízí interpretace z některých jiných výzkumů,¹⁴ totiž, že lidé, jejichž hodnotová orientace je převážně konzumní, oceňují i v povolání více vyšší platu, než zajímavost práce, zatímco lidé orientovaní teoreticky (ocenění vzdělání převažuje nad hodnocením peněz) vždy si více váží toho, když vykonávají zajímavou práci, i když je méně placená.¹⁵

Naznačený rozdíl v typech hodnotových orientací potvrzují i výsledky rozboru odpovědí na další otázky. Rostoucí složitost práce otce jen nepatrně ovlivňuje oceňování auta („ *mít auto*“). Značné rozdíly jsou zde opět mezi žáky SVVŠ a zemědělskými učni. Auto hodnotí výše učni, kteří rovněž výše hodnotili dobrý plat. Vysoké ocenění vlastnictví auta těsně souvisí tedy s oceňováním platu (RS = 0,383) a s hodnocením vedoucího místa v povolání (RS = 0,390).

Pokud jde o rozdíly mezi hochy a dívkami, lze konstatovat, že hoši touží po autě více než dívky ($\alpha = 0,001 \%$), stejně jako výše hodnotí i úspěch v povolání („ *vynikat ve svém povolání*“). U chlapců bylo vyniknutí v povolání hodnoceno průměrně 3,67 bodů, zatímco u dívek činil průměr 3,41 ($\alpha = 0,1 \%$).

Z hlediska výše uvedených vztahů mezi složitostí práce otce a vyšším vzděláním rodičů na jedné straně a s oceňováním zajímavosti práce a naopak nižším hodnocením peněz na druhé straně nepřekvapuje, že s růstem složitosti zaměstnání otce se snižuje hodnota „ *vynikat ve svém povolání*“. Děti vysoce kvalifikovaných pracovníků chtějí mít spíše zajímavou práci, než vynikat ve svém povolání. Hodnocení položky „ *vyniknout v povolání*“ souvisí především silněji s oceněním vedoucího místa (RS = 0,434) a platu (RS = 0,363).

V této souvislosti je ovšem zajímavé, že hodnota „ *mít vedoucí místo na svém pracovišti*“ se ukazuje pro náš soubor sedmnáctiletých velmi málo důležitá. Je až na patnáctém místě v celkovém žebříčku hodnot. Větší souvislost v hodnocení vedoucího místa je s předchozí hodnotou „ *vynikat*“

¹⁴ Viz například některé výsledky prací, které koordinuje Ústav sociálního výzkumu Pedagogické fakulty KU.

¹⁵ Srovnej též Arnošt Bláha, *Sociologie inteligence*, Praha 1937.

v povolání“ (RS = 0,434), s vlastněním auta (0,390) a veřejnou činností (0,382). Méně výrazná souvislost se zde jeví se vzděláním (0,360).

Velmi výrazně se rodinné prostředí, zejména složitost práce otce a výše vzdělání obou rodičů, projevují ve vysokém ocenění *vzdělání*. Se vzděláním rodičů roste jeho oceňování dětmi ($\alpha = 0,001$ ‰). Také vliv typu školy, to jest vliv přípravy na zvolené zaměstnání, se zde silně projevuje. Není náhodné, že vzdělání nejvíce hodnotí žáci SVVŠ. V celkovém hodnocení je větší souvislost mezi vzděláním a vynikáním v povolání (RS = 0,372) a vedoucím místem (0,360), vcelku nižší je souvislost vzdělání s oceňováním rodiny a dětí. To nasvědčuje tomu, že mladí chápou vzdělání skutečně více jako kvalifikaci pro budoucí povolání a nikoli jako hodnotu, která by jim umožnila vyšší úroveň trávení volného času i výchovy dětí.

Proti jiným hodnotám se zdála mladým lidem formulace položky „*být veřejně činný*“ méně konkrétní a jasná. Zdá se, jak ukázaly výsledky rozhovorů s mladými lidmi o hodnotových škálách, že často spojovali veřejnou činnost s kulturní angažovaností. Tomu by nasvědčovalo i to, že existuje těsný vztah mezi hodnocením veřejné činnosti a mezi opravdu aktivní kulturní či uměleckou činností mladých lidí.

V hodnocení této položky není rozdíl mezi hochy a děvčaty, zato je významný vztah mezi složitostí práce otce a veřejnou činností ($\alpha = 0,01$ ‰) – děti manuálních pracovníků si veřejné činnosti více váží. Ve větších městech je veřejná práce oceňována méně než na venkově ($\alpha = 0,01$ ‰).

Hodnocení veřejné činnosti nejvíce souvisí s položkou „*vynikat v kulturní činnosti*“ (RS = 0,521): kdo hodnotí výše veřejnou činnost, hodnotí výše i vynikání v kultuře. Nadprůměrná je i souvislost s hodnocením vedoucího postavení v zaměstnání (0,382).

Pro mladé lidi se zdá ovšem vynikání v kulturní oblasti poněkud málo atraktivní. Hodnota „*vynikat v kulturní činnosti*“ není téměř ovlivňována žádným z demografických činitelů, které jsme sledovali. Tomuto jevu by vcelku odpovídalo, že i v oblasti trávení volného času dávají mladí lidé přednost pasivnímu konzumování masové kultury před aktivní činností v některém oboru umění. Hodnocení úspěchu v kultuře také velmi málo souvisí s ostatními hodnoceními. Pozoruhodnější je pouze souvislost s vynikáním ve sportu (RS = 0,343) a zvláště se zmíněnou již veřejnou činností (0,521).

Položky, které se týkaly hodnocení kulturní činnosti a sportu, byly zaměřeny na vyniknutí („*vynikat ve sportu*“) a nikoliv na sportovní aktivitu vůbec. To mělo přirozeně vliv i na oceňování této hodnoty vcelku, kde se v žebříčku umístila na čtrnáctém místě, před vedoucím místem na pracovišti a před vynikáním v kulturní činnosti.

Značný rozdíl se zde jeví mezi hodnocením hochů a děvčat ($\alpha = 0,001$ ‰). Největší cenu má vynikání ve sportu pro ty mladé lidi, kteří současně hodnotí vysoko fyzickou zdatnost (RS = 0,370) a úspěchy v kulturní činnosti (RS = 0,343).

Určitá tendence ke konkrétnosti, která je příznačná pro současnou mladou generaci¹⁶ ovlivnila zřejmě také odpovědi na abstraktně položenou

¹⁶ Vývoj poválečných generací mládeže v ČSSR, Praha, sborník autorů, Mladá fronta 1967.

otázku, jak mladí oceňují „činit ostatní lidi šťastné“. Rozhovory ukázaly, že rozložení významů pojetí této etické hodnoty bylo velmi široké od práce pro jiné, až po pojetí rodinné a partnerské.

Z tohoto hlediska se přirozeně projevil značný rozdíl v oceňování významu této hodnoty mezi hochy a dívkami. Zatímco u hochů je tato hodnota na jedenáctém místě, objevuje se u citověji založených dívek na místě šestém. Souvislost s jinými demografickými faktory i s ostatními hodnotami je velmi slabá. Poněkud výrazněji se jeví jen ve vztahu k přátelství a rodině.

Hodnocení *dostatku volného času k zábavě* ukazuje, že si volného času více cení hoši než dívky ($\alpha = 1 \%$). Děti, jejichž otec má méně složitou práci, oceňují volný čas více ($\alpha = 1 \%$). Vyšší souvislosti existují mezi oceňováním volného času a dobře placeného místa ($RS = 0,41$) a oceňováním přátelství ($0,331$).

Poslední hodnotou, na kterou byli mladí lidé dotazováni, bylo „mít náboženskou víru“. Pozoruhodné je, že tato hodnota byla jednoznačně odsunuta celkově na poslední místo. To odpovídá i většině jiných výzkumů, v nichž byla zkoumána otázka významu této hodnoty pro život dnešních mladých lidí v naší společnosti.¹⁷ Poněkud vyšší je hodnocení úlohy náboženství na venkově. Tato souvislost je prokázána s vysokou významností ($\alpha = 0,001 \%$). Přitom se stejně významný rozdíl jeví i mezi hochy a dívkami. Nejvýše je tedy náboženská víra hodnocena u dívek z venkova, i když se ani u nich nedostává nikdy do horní poloviny hodnotové škály. Vztahy mezi hodnocením náboženství a jiných hodnot jsou velmi slabé, korelační koeficienty jsou zde vůbec nejnižší v celém námi sledovaném hodnotovém poli. Určitá souvislost se projevuje jen ve vztahu k hodnocení rodiny a položky „činit ostatní lidi šťastné“. Poněkud překvapuje souvislost mezi náboženskou vírou a oceňováním aktivní kulturní činnosti.

Výzkum potvrdil, že hodnotový svět mladých lidí není jednotný pro všechny příslušníky této věkové sociální skupiny. Pokud jde o diferenční kritéria, uplatňují se, jak je vcelku přirozené u biosociální skupiny¹⁸ jakou je mládež, velmi výrazně faktory biologické. To ukazují četné rozdíly v oceňování jednotlivých hodnot, které byly zjištěny mezi chlapci a dívkami. Je přitom vcelku pochopitelné, že se vliv pohlaví neuplatňuje stejně silně při oceňování všech námi uvedených hodnot. Kromě známých souvislostí, jako je zejména vyšší ocenění sňatku a rodičovství mezi dívkami, které rovněž více oceňují pěkný zevnějšek, se projevují určité rozdíly mezi oběma pohlavími i v hodnotové orientaci ve vztahu k práci a ke způsobům trávení volného času. Hoši oceňují výše než dívky dobře placené zaměstnání, kladou výše i sportovní zdatnost a provozování sportu a turistiky ve volném čase.

V hodnotovém světě mladých lidí se projevují značné rozdíly i mezi příslušníky jednotlivých věkových vrstev. To vyplynulo také ze srovnání stupnic hodnot patnáctileté a sedmnáctileté mládeže. Srovnání žebříčku hodnot podle pořadí vypadá takto:

¹⁷ Sborník *La montée des jeunes dans la communauté des générations*, Paris 1962.

Hodnoty	Sedmnáctiletí		Patnáctiletí	
	pořadí	počet bodů	pořadí	počet bodů
být tělesně a duševně zdravý	1	4,60	2	4,37
mít dobrý vztah k rodičům	2	4,44	1	4,41
mít dobře placené zaměstnání	3	4,03	3	3,78
mít kamarády, na které je spolehnutí	4	3,89	5	3,54
být ženat (vdaná)	5	3,87	11	3,40
mít děti	6	3,84	4	3,59
vykonávat zajímavou práci	7	3,76	6	3,53
mít dostatek volného času k zábavě	8	3,69	7	3,53
činit ostatní lidi šťastné	9	3,68	8	3,51
vynikat ve svém povolání	10	3,56	9	3,47
mít vyšší vzdělání	11	3,54	10	3,42
být hezký, mít pěkný zevnějšek	12	3,26	12	3,13
být fyzicky zdatný	13	3,18	14	2,78
vynikat ve sportu	14	2,94	13	2,98
mít vedoucí místo na svém pracovišti	15	2,53	15	2,59
vynikat v kulturní činnosti	16	2,50	16	2,40
mít auto	17	2,26	17	2,34
být veřejně činný	18	2,18	18	2,17
mít náboženskou víru	19	1,67	19	1,37

Srovnání, které jsme výše uvedli, podtrhuje některé skutečnosti známé z předcházejících výzkumů. Upozorňujeme v této souvislosti zejména na to, že mladí lidé ve věku patnácti let kladou dobrý vztah k rodičům na první místo vůbec, což koresponduje s některými dalšími částmi výzkumu života mládeže v Jihomoravském kraji, konkrétně např. s rozhodujícím vlivem rodičů na volbu povolání patnáctiletých chlapců a děvčat. Kromě rozdílů daných biologickými faktory, jako jsou pohlaví a věk, se ovšem u mladých lidí projevuje i sociální diferenciací. U sedmnáctiletých je to výraznější než u patnáctiletých, zejména pokud jde o vlivy související s přípravou na budoucí povolání. Proto se v oceňování hodnot námi předložené škály projevovaly dosti výrazné odlišnosti v přisuzování významu jednotlivým hodnotám u žáků různých typů škol druhého cyklu. Nejvýraznější rozdíl se jevil mezi oceňováním jednotlivých hodnot mezi žáky z SVVŠ a žáky zemědělských odborných učilišť. (Tabulka na str. 47).

Jako nejvýraznější se nám zde jeví celková tendence žáků zemědělských odborných učilišť mnohem více preferovat materiální hodnoty, než tomu je u žáků SVVŠ. To je patrné u takových hodnot jako je dobře placené zaměstnání, mít auto, ale i ve snaze mít vedoucí místo na pracovišti. S tím kontrastuje — jako v mnoha jiných předcházejících výzkumech — poměrně nižší hodnocení vzdělání.

I když v celkovém rozboru hodnotového světa patnáctileté a sedmnáctileté mládeže v Jihomoravském kraji, nebyly dosud analyzovány všechny získané výsledky, přesto i z uvedeného je zřejmé, že nelze mluvit o naprosto jednotné subkultuře veškeré mládeže jako věkové sociální skupině. Jestliže — jak nasvědčuje též úvodem citovaná pilotáž — je možné říci, že se v některých směrech projevuje věkový faktor při oceňování určitých hodnot jako rozhodující, pak ovšem nelze tento vztah generalizovat v tom

Hodnoty	Žáci SVVŠ		Zemědělské odborné učiliště	
	pořadí	body	pořadí	body
1. Být tělesně a duševně zdravý	1	4,64	1	4,63
2. Mít dobrý vztah k rodičům, rodině	2	4,45	2	4,49
3. Mít dobře placené zaměstnání	9	3,69	3	4,29
4. Mít kamarády, na které je spolehnutí	6	3,93	4	3,93
5. Být ženat (vdaná)	8	3,87	7	3,73
6. Mít děti	4	4,14	9	3,60
7. Vykonávat zajímavou práci	5	4,00	8	3,74
8. Mít dostatek volného času k zábavě	11	3,56	5	3,88
9. Činit ostatní lidi šťastné	7	3,87	11	3,43
10. Vynikat ve svém povolání	10	3,60	6	3,81
11. Mít vyšší vzdělání	3	4,20	13	3,30
12. Být hezký, mít pěkný zevnějšek	12	3,06	12	3,39
13. Být fyzicky zdatný	13	2,93	10	3,47
14. Vynikat ve sportu	15	2,51	14	3,22
15. Mít vedoucí místo na svém pracovišti	16	2,32	17	2,56
16. Vynikat v kulturní činnosti	14	2,57	16	2,58
17. Mít auto	17	2,02	15	2,81
18. Být veřejně činný	18	1,94	18	2,32
19. Mít náboženskou víru	19	1,62	19	1,90

smyslu, že by se u mladých lidí projevovala naprostá odlišnost hodnotového světa od světa dospělých, ani v tom smyslu, že by neexistovaly v hodnotovém světě mladých rozdíly ovlivněné jinými faktory.

Resumé

The article contains some theoretical starting points and the results of a research of the orientation to values among juveniles of seventeen in the Southern Moravia Region in 1970, using a sample of 2350 persons. The effects of sex, of the size of the community, the type of school, the profession and education of parents upon the hierarchy of values have been analyzed and have been found to affect the way in which the individual values are appreciated quite considerably.

The rank of values in the whole set is as follows:

1. To be physically and mentally healthy.
2. To have a good relation towards one's parents.
3. To have a well paid job.
4. To have friends that can be relied upon.
5. To be married.
6. To have children.
7. To have an interesting work.
8. To have sufficient leisure time.
9. To make other people happy.
10. To excell in one's profession.
11. To have higher education.
12. To look nice, to have a good outward appearance.
13. To be physically strong.
14. To excell in sport.
15. To have a leading position at work.
16. To excell in cultural activities.
17. To own a car.
18. To develop public activities.
19. To have religious faith.

